

Тора

Тòра (івр. תּוֹרָה — закон, вчення) — багатозначний термін:

1) У найширшому сенсі — вся сукупність юдейського традиційного віровчення (див. Юдаїзм). Розрізняють письмову Тору (див. ТаНаХ) і усну Тору (Талмуд). Згідно з переданням, Мойсей отримав від Бога усну Тору задля виявлення глибинного, езотеричного змісту Тори письмової.

Упродовж багатьох поколінь вона передавалась винятково в усній традиції; у 2 ст. н.е. записана у вигляді Мішни (івр. משנה — повторення), пізніше — Гемари (арам. גמרא — вчення, або івр. גמרא — завершення, досконалість), які сукупно й склали Талмуд (івр. תלמוד — вчення). Згодом, в еру книгодруку, з огляду на цензуру, увесь Талмуд почали йменувати Гемарою.

2) Перша й головна частина ТаНаХу — священної книги юдаїзму. У християнському Старому Завіті має назву — П'ятикнижжя Мойсея (івр. שמות, «хумаш»; грец. Πεντάτευχος, «пентатека»).

Зміст

- 1 Структура Тори
- 2 Документарна гіпотеза
- 3 Сюжети і жанри книг Тори
  - 3.1 Буття
  - 3.2 Вихід
  - 3.3 Левит
  - 3.4 Числа
  - 3.5 Второзаконня (Повторення закону)
- 4 Джерела
- 5 Література
- 6 Автор ВУЕ

Структура Тори

Тора містить 5 книг, які вважаються записаним одкровенням; традиційно йменуються за початковими словами тексту:

1. בראשית, Берешіт, тобто «На початку» (у Септуагінті — Γένεσις; у Вульґаті — Genesis; в українському перекладі — Книга Буття);
2. שמות, Шемот — «І ось імена» (відповідно, Ἔξοδος; Exodus; Книга Вихід);
3. ו'קרא, Вайікра — «І покликав» (відповідно, Λευιτικόν; Leviticus; Книга Левит);
4. במדבר, Бемідбар — «В пустелі» (відповідно, Ἀριθμοί; Numeri; Книга Числа);
5. דבר'ם, Дварім — «Слова» (відповідно, Δευτερονόμιον; Deuteronomium; Второзаконня або Повторення закону).

Згідно з юдейською традицією, текст Тори був записаний Мойсеєм зі слів Всевишнього; при цьому існують дві версії формування тексту: 1) книга була записана пророком за 40 днів, проведених на горі Синай; 2) текст укладався протягом 40 років мандрювань євреїв у пустелі. За однією з версій останні рядки Второзаконня (де йдеться про смерть Мойсея) записані наступником пророка — Ісусом Навином. Утім цю точку зору приймають не всі прибічники юдаїзму, оскільки вважають, що святість Тори співвідповідна лише пророчому дару Мойсея.

Документарна гіпотеза

У середовищі біблеїстів домінують погляди, що Тора укладалась у період від Вавилонського полону (бл. 600 до н.е.) до перського панування (бл. 400 до н.е.), і є результатом поєднання кількох літературних традицій. Ця теорія, відома як документарна, була висунута в 16 ст. католицьким богословом А. Мазіусом і розвинена у подальшому Х. Віттером і Ж. Астриюком.

Завершеного оформлення документарна теорія набула в 19 ст., завдяки працям К. Графа і Ю. Велльгаузена. Розрізняють принаймні чотири первісні документи (з деякими модифікаціями у західному християнстві), синтез яких сформував Тору:

- Ягвіст, де вживається ім'я Ягве на означення Бога (див. Елогіст і Ягвіст);
- Елогіст, який називає Бога ім'ям Елогім;

- Девтерономічна традиція, або Девтерономіст;
- Жрецький кодекс, або Священницький кодекс.

Підставою такого розрізнення стали очевидні відмінності фрагментів Тори за мовою й стилем викладення, наявність повторів тих самих тем (дублети), раптові переходи від однієї теми до іншої тощо. Відзначають, що для Ягвіста, який, напевне, походив з Південного царства (Юдеї) 8–7 ст. до н.е., характерним є образний, мальовничий стиль, численні антропоморфізми стосовно Бога; тоді як в Елогіста — автора, радше за все, з Північного царства (Ізраїлю) 8 ст. до н.е. — стиль суворий, стриманий, Бог трактується як чистий дух. Ідеї автора Жрецького кодексу (8–6 ст. до н.е.) зосереджені винятково у царині культу, зокрема на правилах ритуальної чистоти, і теж простежується антропоморфність Бога. Девтерономіст значно відрізняється за мовою від трьох попередніх джерел; головне завдання автора — централізація релігійного культу; Бог постає як абстрактна істота, сила якої зосереджена в Імені.

Документарна теорія не є загальноновизнаною, оскільки текст Тори часто не піддається чіткому поділу на джерела. Наявність численних повторів пояснюють специфікою літературних традицій семітських народів, де цей засіб виконує естетичну і символічну функції; відмічають вплив усної народнопоетичної традиції тощо. Поряд із документарною гіпотезою висунуті фрагментарна, мінімалістична гіпотези походження п'ятикнижжя, гіпотеза додатків та ін.

Сюжети і жанри книг Тори

Буття

Перша книга Мойсея складається з 50 розділів, дія яких розгортається в Месопотамії (1–11), Ханаані й навколишніх землях (12–38) та Єгипті (39–50). Книга поділяється на 2 головні частини: 1) походження світу і людства (космогонія та антропогонія, Едем, гріхопадіння, до-потопна історія, всесвітній потоп і історія Ноя, Вавилонська вежа); 2) витоки Ізраїлю (історія патріархів Авраама, Ісаака та Якова, повість про Йосифа Прекрасного). Літературні жанри Книги Буття — міфічний та історичний епос, деколи з ліричними фрагментами. Текст демонструє близькість до поетики творів

давніших семітських літератур (зокрема, шумерсько-аккадської), а також використовує деякі їхні сюжети, переосмислені з позицій монотеїзму (елементи космогонії і антропогонії, історія про потоп, ситуація близнюкового міфу тощо).

Вихід

Друга книга Мойсея складається з 40 розділів і обіймає період від початку поневолення нащадків Якова у Єгипті до першого місяця другого року після виходу з неволі і освячення дорожнього храму — Скинії (близько 210 років). Зміст поділяється на 3 частини: 1) вивільнення євреїв з єгипетського рабства (1–13:16); 2) подорож до гори Синай (13:17–18:27); 3) укладання і оновлення Завіту між Богом і обраним народом (19:1–40:8). Сюжети оповіді: історія Мойсея від народження до покликання Богом, кари єгипетські, перехід через Червоне море, Синайське Одкровення і Декалог, гріх «золотого теляти». Ретельно описана будова Скинії — місця зберігання найбільшої святині — Ковчегу Завіту. Дискусії про достовірність описаних подій мають давню історію. Єгипетські джерела жодним чином не згадують про описані у Виході події. Чимало біблеїстів вважають, що текст має не історичне, а винятково символічне, теологічне значення. Літературний жанр — історичний епос з ліричними (радше за все, фольклорно-пісенними) фрагментами. У тексті наявні запозичення з давньосхідних літератур, зокрема месопотамської (Закони Хаммурапі) та єгипетської (Повість про Синухе).

Левит

Третя книга Мойсея складається з 27 розділів і присвячена релігійним аспектам життя ізраїльського народу. У ній міститься 247 із 613 заповідей юдаїзму. Назва походить від священицького коліна Левія, оскільки більшість тексту складають саме приписи священикам (левітам), передані через Мойсея. Текст є логічним продовженням Книги Виходу, де описане відправлення культу у Скинії. За винятком кількох фрагментів нарративного характеру, а також благословень і проклять, текст цілком носить законодавчий характер. Зміст поділяється на 5 частин: 1) про жертву (1–7); 2) про освячення священиків (8–10); 3) про чистоту й нечистоту (11–16); 4)

особиста і сімейна святість (17–20); 5) літургійний порядок тощо (21–27). Головна мета тексту — створення Божої спільноти, зцементованої єдиним моральним законом.

Числа

Назва четвертої книги Мойсея, використана в Септуагінті і Вульґаті, виправдана вміщеними у текст переліками ізраїльтян (1–4, 20). Єврейська назва «В пустелі» відповідає її реальному змісту, оскільки йдеться про мандри народу пустелею. Текст можна умовно поділити на 3 частини: 1) останні дні перебування народу на Синаї (1–10); 2) «40 років» у пустелі (10–22); 3) події на землі Моава (22–36). Літературний жанр: історичний епос вкупі з юридичними приписами, толедот (хронологія).

Второзаконня (Повторення закону)

П'ята книга Мойсея написана від першої особи і включає низку промов Мойсея та його благословення дванадцяти ізраїльським колінам. Описується смерть пророка на горі Нево. Книга суголосна з Першим одкровенням, отриманим Мойсеєм на горі Синай, і включає повторення фрагментів релігійних законів Книги Виходу. По суті, є передсмертним заповітом Мойсея молодому поколінню і призначенням Ісуса Навина наступником. Згідно з джерелами, сувої з текстом книги знайдено у Храмі (2 Царі 22:8-10), що надихнуло царя Осію (640–609 до н.е.) на релігійні реформи. Літературний жанр: історичний епос, юридична і дидактична оповідь.

3) В текстах Тори термін «тора» може бути використаний у вужчому смислі — на позначення окремого припису від Бога, заповіді чи сукупності законів культового характеру: наприклад «закон (тора) цілопалення», «закон (тора) жертви за провину» та ін.

Джерела

Тора (Пятикнижие Моисеево) / Предисл. О. И. Лупу. Київ : Юніор Пресс, 2006. 1136 с.

Література

1. Геллей Г. Біблійний довідник Геллея. Торонто : Всесвітня християнська місія, 1985. 858 с.
2. Freedman D. N., Myers A. C., Beck A. B. Eerdmans dictionary of the Bible. Michigan : Wm. B. Eerdmans, 2000. 456 p.
3. Головащенко С. І. Біблієзнавство. Вступний курс. Київ : Либідь, 2001. 496 с.
4. Мень А. Библиологический словарь : в 3 т. Москва : Фонд имени Александра Меня, 2002.
5. Ланглау А., Муане Ле А., Спіс Ф. та ін. Святе Письмо в європейській культурі. Біблійний словник / Пер. з фр. З. Борисюк, Н. Лисюк. Київ : Дух і Літера, 2004. 314 с.
6. Большой библейский словарь / Под ред. У. Элуэлла, Ф. Камфорта ; Пер. с англ. Санкт-Петербург : Библия для всех, 2005. 1503 с.
7. Шифман И. Ш. Ветхий Завет и его мир. 2-е изд. Санкт-Петербург ; Издательство Санкт-Петербургского Университета, 2007. 216 с.
8. Свідеркувна А. Розмови про Біблію: Старий Завіт. Львів : Свічадо, 2008. 428 с.

Автор ВУЕ

М. В. Луцюк

Покликання на цю статтю: Луцюк М. В. Тора // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Тора> (дата звернення: 21.01.2021).

Оприлюднено: 27.06.2019

Отримано з <http://vue.gov.ua/index.php?title=Тора&oldid=208465>